Festi Maltin, Terminoloġija u tagħrif dwar l-armar ta' barra fil-festi reliġjużi (4)

Saviour Camilleri

It-Trofew – (Popolari)

Ħafna huma tal-fehma li l-kelma trofew – oriġinarjament - ġejja minn żmien ir-Rumani fejn kienu jagħtu trofew lil min ikun wettaq xi att erjoku, jew b'ħiltu, Ruma tkun kisbet xi rebħa jew avanz fuq il-għadu. Din l-idea baqgħet nieżla (tintiret) mill-kavallieri, sa ma waslet fi żmienna fejn jidher issa li ssarrfet bħala biċċa armar tal-festa. Għad illi, l-idea oriġinali, kienet bħala trofew nazzjonali, qist dan it-**TROFEW POPOLARI** l-ewwel, għax it-**trofew nazzjonali**, ftit li xejn huwa magħruf. Iżda kien mit-trofew nazzjonali li żviluppa dan it-trofew popolari li bħalu naraw bosta fil-festi Maltin li jsebbħu l-imsieraħ u l-wesgħat tal-lokal. Mela dawn il-kolonni, li jissejħu **'kolonni tat-trofej'** - plural ta' **trofew** - ikunu għadhom għerja, injam biss (mingħajr drapp) bl-arblu ġo nofshom u f'dan ir-rigward it-terminoloġija li tapplika għall-kolonni l-oħra, tapplika l-istess għat-trofej, iżda, mingħajr il-pedestallatura fuq.

Għalhekk flok il-pedestall, jitqiegħed **l-iskudu,** li fuq il-wara tiegħu, jkollu ħoloq ftit wesgħin biex fihom jidħlu speċi ta' bandieri, iżda, li l-kelma teknika għalihom hija, **'fjammi'**. Fuq il-faċċata tal-iskudu, fil-biċċa l-kbira, għandek issib emblema li jkollha nisġa mal-post jew il-patrun/a. U għax ġeneralment din tkun emblema, allura tissejjaħ ukoll l-**ARMA.** Din l-arma prinċipalment tkun **l-ISTEMMA** (*coat of arms*) ta' Gran Mastru. Hawn min isejħilha **'TARKA'** wkoll. Iżejjen dan l-iskudu fid-dawra tiegħu, wieħed isib kull tinqix ta' skultura li jkompli jaqla' (isebbaħ) dan l-iskudu għax ikun jinsab fin-nofs ta' dan it-trofew.

Minn hawn 'il quddiem tibda r-raba' u għalhekk l-aħħar fażi ta' dan l-armar. Din hi meqjusa bħala 'tad-drapp' għax ikun jonqos biss li jintrama d-drapp u hekk il-lokal ikun intlibes u lest għall-festa. Dan ikun bejn tlieta u erbat ijiem qabel nhar il-festa. Għax huwa għaqli li d-drapp ma jintramx kmieni ħafna minħabba x-xemx li tkagħbar id-drapp billi malajr titfi l-kuluri tiegħu, l-aktar jekk ikun xi drapp ġdid u rikk, u allura jkun sewa kemxa flus ġmielha. Id-drapp barra li hu l-aħħar ħaġa li jlibbes u jikkompleta l-armar li jkun diġà

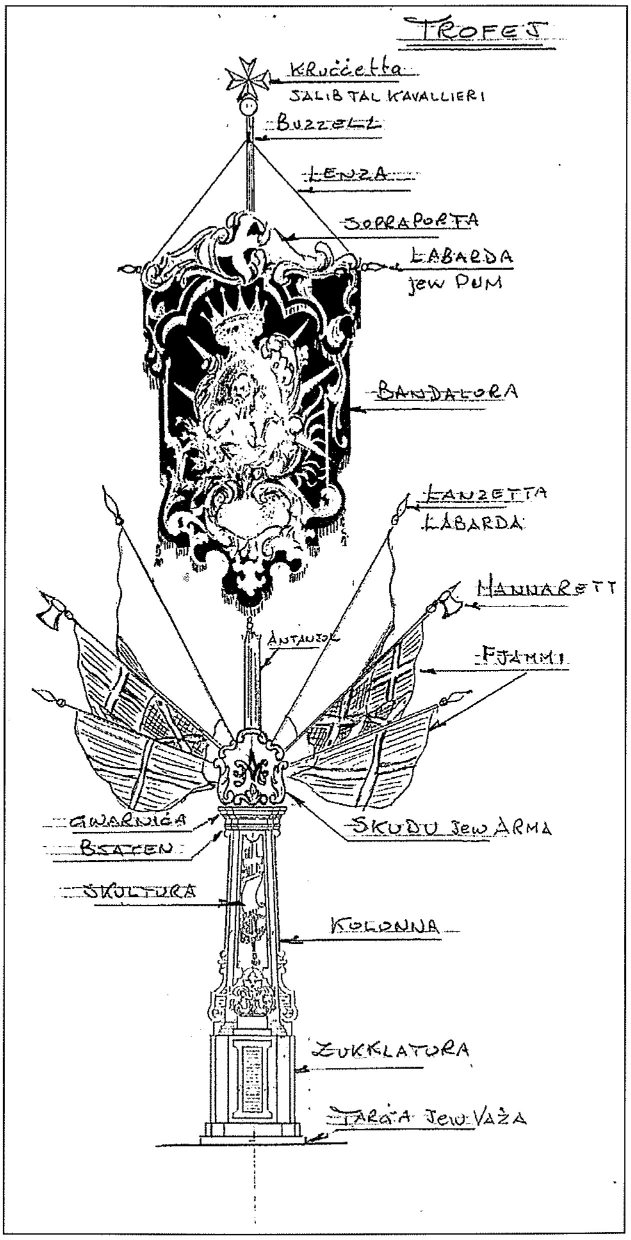

ikompli f'paġna 73

sar – u bħall-purtieri fid-dar hu l-aħħar ħaġa li jintrama.

Mela niġu għad-drapp li jissejħu l-fjammi: dawn jistgħu jkunu ta'erba' jew sitt bandieri, tnejn/tlieta fuq kull ġenb tal-iskudu u jintramaw la ġenba, bid-drapp imżaqqaq kif murija tajjeb fl-iskizzi. Irrid ngħid, li dawn ġeneralment ikunu b'sitt fjammi biex joħolqu dehra aktar klassika u eleganti. Huma jidħlu ġo lasta li jkollha fuqha labarda li tista' tkun forma ta' lanza jew mannarett. Dawn il-bandieri (fjammi) fil-biċċa l-kbira jkunu ta' Malta, tal-Papa, tar-Reliġjon u ta'Ġerusalemm u tnejn l-oħra jkunu l-emblemi marbuta b'xi mod mal-lokal/parroċċa/knisja jew patrun/a. U hekk għandha tkun l-ordni li fiha dawn għandhom jintramaw.

Fuqhom, mal-antarjol tittella' **bandalora** sabiħa u għax sabiħa tkun artistka, jiġifieri li tkun mimlija disinji, **glalen** u xi **emblema** fin-nofs, jekk mhux ukoll xi biċċa pittura flok l-emblema. **'Glalen'** plural ta' **gallun**, huma dawk l-istrixxi ta' drapp b'kulur isfar li joħolqu disinn/aspett u jissoktaw mad-drapp kollu u li bihom tkun mimlija l-bandalora. Dawn ikunu kemxejn sfumati biex joħolqu dehra isbaħ. Hawnhekk irrid ngħid, li l-bandalora, ma qisthiex bħala armar għaliha peress li qed niddeskriviha hawnhekk ma' drapp ieħor, li jintrama bħala sett ta' dan il-trofew.

Kif taraw minn dan l-iskizz, it-trofew huwa mgħammed sew bit-termini. Dan jitqies bħala biċċa xogħol ta' armar ta' eleganza u ġmiel li jsebbaħlek fejn ikun. Huwa sewwasew għal dan il-għan, li jintrama fi pjazez u f'postijiet wesgħin u prominenti. Kważi dejjem, it-trofej ikunu sett sħiħ maħsub għal-lok partikuari fejn se jintramaw u l-post/pjazza tingħalaq tajjeb bihom, filwaqt li bejniethom jitpoġġew xi kanolla ta' statwa, pilandra jew brazz.

It-Trofew Nazzjonali

Wara li tajt ħjiel fuq l-oriġini tat-trofew fit-taqsima ta' qabel din, ma nistagħġbux meta jingħad li l-armar ta' barra jaf il-bidu tiegħu lill-Kavallieri ta' San Ġwann. Naturalment mhux tant l-armar jew l-istess armar li naraw illum, iżda dan it-trofew nazzjonali, naħseb jixhed sew il-rabta mal-kavallieri.

Intant fid-dizzjunarju/teżawru tal-awtur, Mario Serracino-Inglott, jagħti din it-tifsira, ta' trofew nazzjonali: **"armamenti jew fdal tal-gwerra mirbuħa fi gwerra; arblu mżejjen bil-kisbiet biex jibqa' jfakkar ir-rebħa,"** barra li għandu tifsira oħra; dik ta' tazza/premju.

Dan it-trofew nazzjonali - ikolli ngħid - mhux magħruf ħafna, għax mhux mifrux, għajr fl-Isla, u xebh tiegħu fin-Naxxar, li bir-raġun, għandek issibu f' dawn il-lokalitajiet, li huma ddedikati lill-'Vitorja'.

Dan it-trofew huwa distint mit-trofew popolari, għax tara biss fih il-kuluri; l-abjad u l-aħmar, li huma l-kuluri nazzjonali tagħna. Huwa sewwasew għalhekk, li din l-għamla ta' trofew huwa marbut mar-rebħa li għamlet Malta fit-8 ta' Settembru 1565. Wieħed għandu jsib, f'nofs dan l-armar, l-istatwa ta' 'Malta Rebbieħa' li tirrappreżenta l-figura ta' Malta, bħala rebbieħa fl-Assedju l-Kbir, u kienet din ir-raġuni il-għala dan il-jum baqa' jissejjaħ 'Jum il-Vitorja'.

Terminoloġija distintiva f'dan it-trofew insibu: **ŻONQRA** flok zukklatura - għax żgħira fid-daqs; imbagħad, 'il fuq miż-żonqra ġieli titwaħħal **ARMA** tal-landa miżbugħa biż-żewġ kuluri tagħna waħdanin (aħmar u l-abjad), u lazz aħmar li jorbotha mal-arblu (din mhix miġjuba f'dan l-iskizz); aktar 'il fuq, jitpoġġa l-**ISKUDU** fejn miegħu titwaħħal **tarka** li tkun arma ta' Gran Mastru partikulari jew salib tal-kavallieri. It-tarka magħha jkollha **SJUF** u **LANZETTI**, **PJUMA** u **ELMU**. Mill-iskudu joħorġu l-**FJAMMI** (il-bandieri tal-ġnub). Differenti mit-trofew l-ieħor (li ssibu f'kull festa), dan ikollu żewġ fjammi weqfin bil-kuluri tal-bandiera Maltija u tnejn oħra bbuzzati 'l barra li d-drapp tagħhom jaqa'

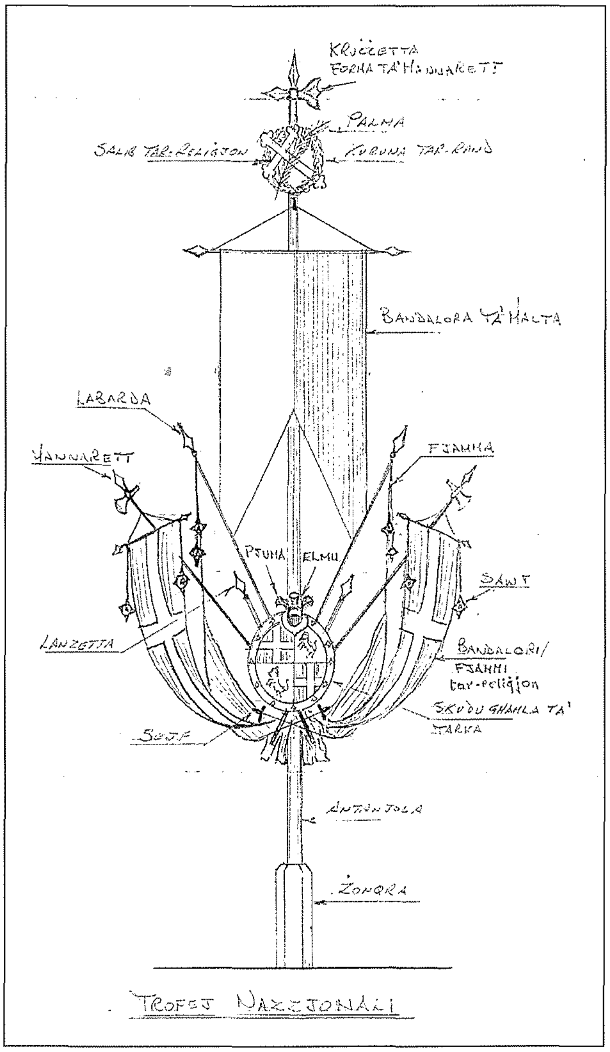

ikompli f'paġna 74

mżaqqaq, u flok ta' Malta, jġibu l-emblema tar-Reliġjon. Distintiv ieħor huwa, l-ornamenti fl-irjus tal-lasti tal-bandalori li jispiċċaw forma ta' mannarett u li jkollhom imdendlin magħhom **SAWT** forma ta' boċċi kbar bi xwieki. Dawn l-ornamenti kollha jkunu jagħtu f'kulur il-bronż bi sfumar ħafif li jmur tajjeb mas-suġġett, hawn trattat. Wieħed malajr għandu jintebaħ li dan it-tip ta' sawt huwa kollu marbut mal-armamenti li kienu jintużaw dak iż-żmien. Ukoll, lejn ir-ras tal-antanjol, barra li jkollu labarda fir-ras tiegħu, (għelm ieħor fit-taqbid) titwaħħal kuruna tal-rand, palma u salib imdaqqas tal-injam - kif muri tajjeb fl-iskizz. Ħaġa oħra ta' min jinnota hija, il-bandalora tan-nofs li barra li tkun ta' ċertu tul, f'nofsha sewwa, u lejn it-tarf, ikollha tiċrita forma ta' V (*slit*) u ġġib l-emblema ta' Malta. Fin-nofs tal-bandalora - mhux kbira hafna - għandek tosserva l-annu 1565 miktuba fuq sfond isfar imdawwar b'girlanda – f'dan l-iskeċċ mhux miġjuba lanqas.

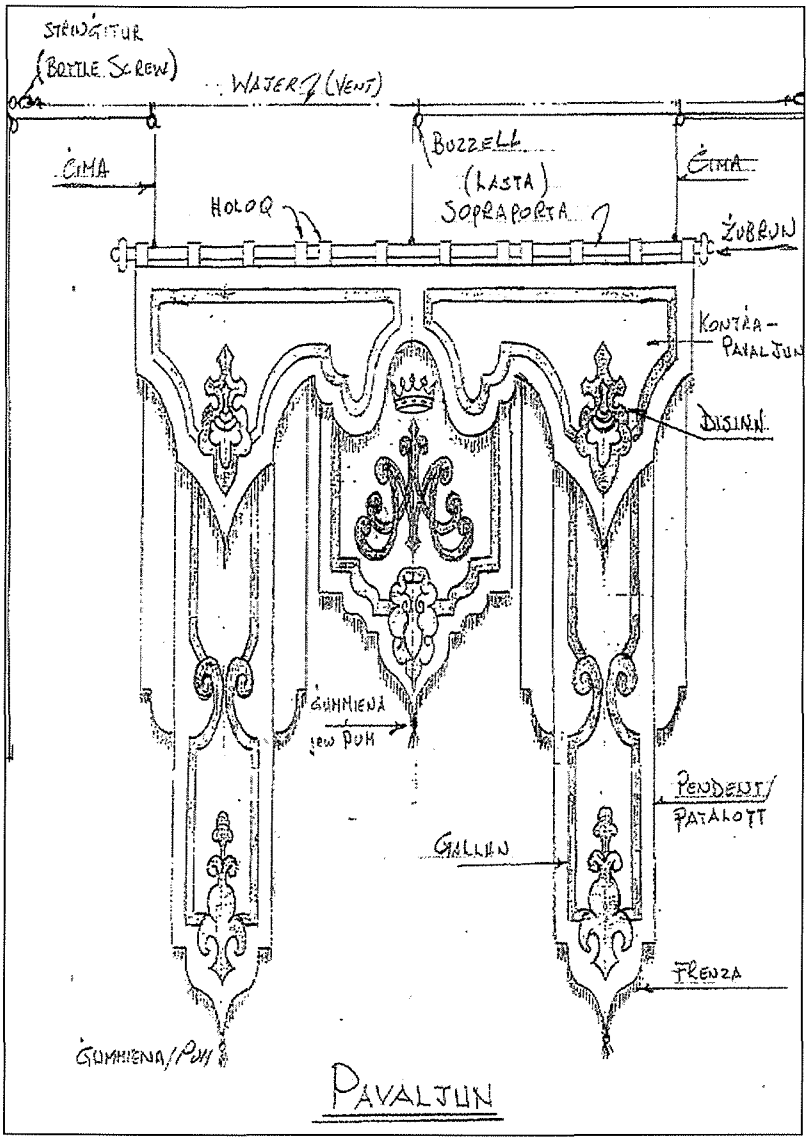

Il-Pavaljun

Il-pavaljun huwa għamla oħra ta' drapp fl-armar ta' barra. Ġeneralment dawn ikunu żewġ **PENDENTI** twal fil-ġnub u ieħor ta' tul medju fin-nofs u jintramaw fit-triqat fejn il-wisa' tat-triq ma tkunx wiesgħa daqstant.

Xi xahar qabel il-festa jitwaħħal il-wajer jew vent tal-azzar bit-**TARJOLI** u l-ħbula magħhom għal kemm jittella' l-pavaljun f'postu. F'dan iż-żmien ukoll, id-drapp tal-pavaljun jiġi **MMUNTAT** fil-lasti jekk ikun **ŻMUNTAT** wara l-festa. Meta d-drapp jiġi mmuntat, il-ħoloq tad-drapp jiġu ppinjati jew jinqaflu bi qfieli biex id-drapp ma jimxix.

Biex pavaljun ikun armat komplut, jeħtieġ ikollu **SOPRAPORTA** fejn il-lasta tal-pavaljun tgħaddi minn ġo fiha biex hekk il-pavaljun jieħu xeħta ta' eleganza. L-eleganza titlob li mal-pavaljun ikun hemm **KONTRA PAVALJUN** kif jidher fuq id-disinn bi **FRENEŻ** jew **PUMI** fit-trufijiet.

Ma' dan ukoll, biex pavaljun joqgħod xieraq fit-triq li jintrama, jeħtieġ li jkun meħjut skont il-wisa' tat-triq u għandha titħalla l-istess medda tul, bejn pavaljun u ieħor. Il-pendenti tal-pavaljun, l-aktar dak tan-nofs, m'għandhomx ikunu twal iżżejjed, jekk minn taħtu, fit-triq, jgħaddu tip ta' inġenji li jistgħu jagħmlu ħsara lid-drapp. Fid-drapp tal-pendenti tal-ġnub tgħaddi daqsxejn ta' injama ċatta biex il-pavaljun jibqa' miftuħ. Lejn it-tarf tagħhom, minn ġo anella, l-istess il-pendenti jintrabtu b'**LENZA** mal-ħajt. Dan jgħin ħafna biex il-pavaljun ma jitkebbibx bir-riħ. F'dal-każ, ġieli tara wieħed b'lasta twila f'idu joqgħod jirranġa l-pavaljuni wieħed wieħed.

L-aktar pavaljuni li jiġbdu l-għajn, huma dawk li jkunu mimlija disinji li bl-**ISFUMAR** tagħhom ikomplu jaqilgħu l-pavaljun. Hemm pavaljuni li jkollhom xi pittura b'tema mal-qaddis/a. Dawn tal-aħħar, forsi l-aktar li jiġbdu l-għajn, għalkemm mhux bilfors li hu hekk; jiddependi skont ix-xejra tal-arti li wieħed ikollu fih.

Irrid ngħarraf – tal-aħħar - li daż-żmien ħafna mid-drapp sar jintrama billejl. L-ewwel

nett, minħabba l-bosta inġenji li jgħaddu mit-toroq matul il-jum li ma jħallukx tarma bil-galbu; kif ukoll il-periklu u l-konġestjoni tat-traffiku li jinqala'. It-tieni, jagħmel tajjeb li l-pavaljuni jiffrankaw ġurnata xemx ta' filgħodu.

Arkuni

Hawn nixtieq inżid xi ħaġa oħra: kien u għad hawn xi **arkuni**. Dawn jagħtu lemħa ta' **sopraporta ddisinjata** li tista' tkun ta' materjal li jkun, bid-differenza li dawn ma jibqgħux neżlin sal-art imma jaqbdu mal-ħajt tat-triq u jidħlu f'ħadid oħxon qishom **anelli ingastati** fil-ħajt. Bħal dan it-tip, hemm Ħal-Tarxien li narahom sbieħ u jixirqu ħafna fit-triq dejqa li jintramaw fiha. Dawn l-arkuni barra li għandhom is-sbuħija tagħhom kemm binhar u kemm billejl, għandhom iktar minn għan wieħed: dik li jiskansaw li jkunu ta' xkiel għat-traffiku, għax jibqa' għaddej minn taħthom filwaqt li huma armati bid-drapp u d-dawl fl-istess ħin biex ikunu kemm ta' tiżjina filgħodu u kemm imdawla filgħaxija meta **l-arkun** ikun mixgħul kollu.

Il-Bandiera u l-Għeluq ta' din il-Ġabra

Nagħlaq din il-ġabra ta' artkli bit-tema tal-bnadar/bandieri u kif inhu hekk xieraq, bil-bandiera Maltija. Il-bnadar jew bandieri jilagħbu parti kbira mid-drapp li jiżżejjen fil-festi tagħna. Filwaqt li d-drapp tal-armar tal-festi tagħna jimla t-toroq, l-imsieraħ u mkejjen oħra tal-lokal, il-bandieri fuq il-bjut, jittajru flimkien, ikun fihom tiżjina u għaxqa fl-istess ħin, f'żiffa ħelwa tas-sajf - l-aktar meta jkunu bandieri kbar. Il-bnadar jittajru, fihom infushom jagħtu bixra/ħjiel ta'ċelebrazzjoni kull fejn ikunu; huma għelm ta' festa li flimkien mad-daqq tal-qniepen inisslu ferħ.

Dawn l-aktar li tarahom f'xi festa prinċipali tal-parroċċa għax bosta jkunu li jtellgħu l-arblu fuq il-bejt għal din l-okkażjoni. Iżda, mhux biss fil-festa, imma anke matul is-sena meta tinzerta xi ġurnata speċjali minn oħrajn, ngħidu aħna f'xi festa pubblika jew reliġjuża, jew il-lokal ikun qed jiċċelebra xi avveniment partikolari. Naturalment bħall-Għid u l-Milied, ma' xi oħrajn, qatt ma jonqos li naraw bnadar jittajru 'l hinn u 'l hawn

Ikolli ngħid li l-aktar post f'Malta li jtellgħu bnadar fil-festa/i tar-raħal, huwa ż-Żurrieq. Imbagħad, xena sabiħa li tara fuq is-swar, insemmi l-Birgu u l-Isla, bil-bandieri tal-Gran Mastri mlewna b'tiżwiqa ta' kuluri.

Differenti mill-bqija tat-temi preċedenti, il-bandiera m'għandhiex xi elenku ta' glossarju x'wieħed joqgħod jintilef jgħid.

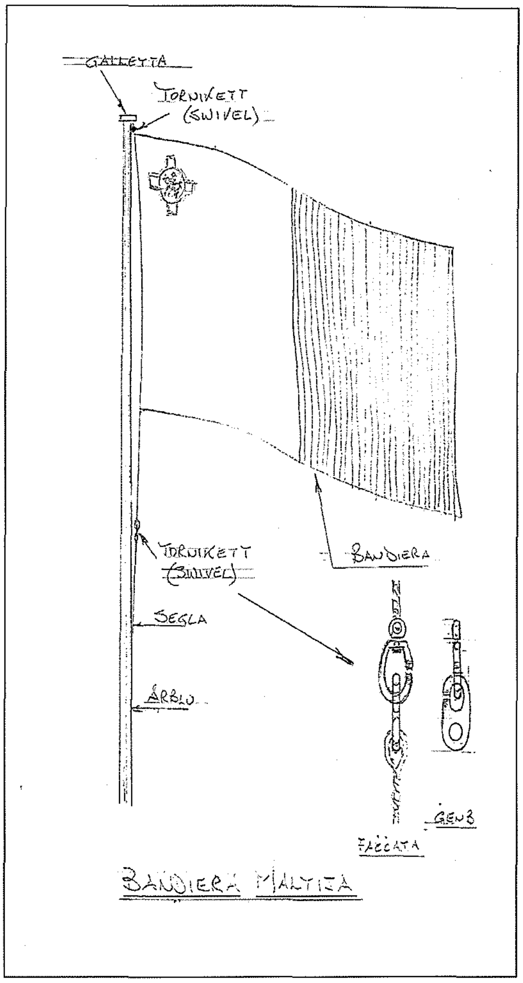

Madanakollu, għad illi ġbart kull tagħrif possibbli li għandu x'jaqsam mal-armar ta' barra, ma jfissirx li ma baqax x'jinġabar aktar - imqar 'l quddiem.

Qabel ma nasal biex nagħlaq, nistħajjel xi ħadd jistaqsini: minn fejn oriġina l-armar ta' barra jew il-bidu tiegħu fil-gżejjer tagħna.......? Ngħid fis-sew, biex tagħmel riċerka bħal din, mhijiex daqshekk faċli, għax l-uniku sors li tista' toqgħod fuqu, huma l-arkivji tal-parroċċi meta l-isfqijiet kienu jagħmlu xi visti pastorali dak iż-żmien.

Iżda, jingħad li l-armar ta' barra ġej mill-kavallieri. Fis-sew, it-'Trofew Nazzjonali', 'l-Ark Trijonfali' u 'l-Malta Rebbieħa', dawn (naħseb) huma xhieda biżżejjed li juruna l-oriġini tal-armar f'Malta. Fil-fatt dawn li semmejt, għandhom rabta sħiħa mal-Assedju l-Kbir u r-rebħa tat-8 ta' Settembru 1565. Nissokta ngħid li dawn ma jinstabux f'postijiet oħra fejn jiddelettaw bl-armar, saħansitra ġewwa Sqallija. Għalhekk wieħed jikkonkludi li dawn it-tliet biċċiet armar huma fi żgur il-karatteristika ta' dawn il-gżejjer. Il-kuluri tat-trofew nazzjonali, l-abjad u l-aħmar biss, huma xhieda ta' dan. Il-'Malta Rebbieħa' wkoll hija l-figura ta' Malta fit-taqbid mal-Mislem. Saħansitra isfel, fl-erba'xwieki ta' kolonna kbira u għolja, għandek issib erba' Torok b'armi f'idejhom u fuq nett tal-kolonna, tiddomina u tisraq ix-xena, l-istatwa; dik ta' 'Malta Rebbieħa'. Iżda tajjeb li ngħid, li m'għandux wieħed jaħseb li l-istatwa ta' Malta Rebbieħa u statwi oħra kienu minn dak iż-żmien bikri ta' wara l-Assedju, anzi d-dokumenti misjuba, juru li dawn saru lejn in-nofs tas-seklu dsatax.